

’Ordmagi’ som teknisk term?

Af [Jesper Hermann](#) 18. juli 2011 • I kategorien [Ord](#), [sprogpsykologi](#) •

Søren Krarup taler fyndigt og myndigt til Dansk Sprognævn fordi de løber fra at sproget betyder noget bestemt

1. Nyttig For-historie

I dette land er vi gud-være-lovet begavet med politikere der drager omsorg for at vi holder os til hvad de synes ordene betyder. I Folketinget sagde Søren Krarup sidste år

...der er faktisk brug for et par ministre, både kultur- og undervisningsministeren, som tør tage dem i nakken, der løber fra at hævde, at sproget betyder noget bestemt. [...] Jeg synes der er brug for et virkeligt fyndigt og myndigt ord fra ministeren til Dansk Sprognævn: I skal sørge for, at der tales dansk, og at vi respekterer det sprog, vi er fælles om.

”det sprog, vi er fælles om” som han siger, er vi kun ’fælles’ om i en overfladisk lingua-franca forstand: vi anser ordene betyder det samme, sådan at vi kan bruge dem sammen med de mennesker vi er uenige med; men hvis ikke vi samtidig havde hver vores nuancer af deres betydninger, så havde vi jo heller intet at tale om, være uenige om! eller udveksle forskellige opfattelser af. Ordmagiens forudsætning røbes i disse citater

Når vi har ordet ’afgørende’ må det være fordi der er noget som er det.

Kommentar fra salen ved diskussionen mellem Holger Bech Nielsen (ham fysikeren med stemmen) og Peter Zinkernagel på Charlottenborg 20/5 1999.

Og

”Udtrykket ’grammatisk regel’ var i veletableret brug, ”therefore it must mean something” harcelerede lingvistikprofessor Roy Harris, Oxford, i København 9/3 1993

Begge disse citater afslører den udbredte fejl vi alle begår når vi ikke tænker over det: fordi vi har et ord så tror vi altid der også findes et-eller-andet NOGET som det betegner. Den blev først diagnosticeret af [William James](#) i *Psykologiens Principper* 1890, I 195 hvor han skrev at

”Nårsmhelst vi har skabt et ord for bestemte fænomener, så tror vi også der findes en selvstændig enhed bag betegnelsen” [min fri overs. JH]

Sprog betyder for det meste noget bestemt, men heldigvis kan det også betyde meget andet og mere end lige ’dét udpegede’ som det henviser til (dette kan være ”spaden vi kalder for en spade”) fx i udtrykket ”se Giraffen”. Og vi har alle i udlandet oplevet hvordan det virker dragende når vi hører andre turister end os selv sige noget på dansk: i sådan en situation signalerer det både identiteter, tilhørsforhold og hjemvé.

I Søren Krarup-citatet er der en række vrangforestillinger om det sproglige på banen, og dem vil ikke ”et par ministre” bare være nok til at ensrette. For vi er fem millioner dumme danskere der tror at *ord betyder det de siger*, se blot hvordan en slagter i Københavns Nordvest går ud fra det, når han i ugeavisen annoncerer med ”Vi kalder det for Hakket Kød, for det er dét, det er”. Her illustrerer slagtermesteren at alle almindelige mennesker godt ved at 1) det vi siger og 2) det vi taler om, er nogle forskellige sager. Dette må slagtermesteren gå UD FRA, nemlig at stedordet ”det” [i ’dét, det er’] er noget andet (nemlig noget sprogligt) end det kød det henviser til, – for at annoncen kan give mening.

Vi ved også hvad spader og skovle er, og plejer at få dem når vi beder om dem. *Men sådan er det ikke altid og ikke med alle ord:* vi har alle oplevet fortællinger og romaner som på magisk vis hensatte os til helt andre verdener hvor blandt andet vore årsagsforestillinger blev sat ud af kraft af troldmænd eller hekse. På dette sted må det være nok at nævne ”Den lille havfrue” som ex på bare et enkelt udtryk med egen statue, historie og mytologi, her er vel – om noget – magi i gang.

Andre oplever Ordmagi som en dragende term for noget de gerne vil høre mere om. Virker det mon sådan fordi ’ordmagi’-ordet viser sig som en lygteemand som vi kan projicere drømme om ords mystiske virkemåder over på? – Og når vi har fundet svaret på det spørgsmål, – har ’ordmagi’ så mistet sin fortryllelse?

Siden jeg første gang læste romanen *1984* – det var sidst i 50’erne hvor det år den skulle virkeliggøres i, lå langt

Seneste sprognyheder

6/3	Dansklærer: Tosprogede børn bliver sprogligt forsømt www.bt.dk
28/2	Flere og flere ordblinde fårter på universitetet - Magisterbladet magisterbladet.dk
22/2	Keeper eller målmand — hvilket ord er bedst? Dansk Sprognævn dsn.dk
17/12	Snebajer og nytårsskrald: Juleord kan slås op i netordbog - Jubii www.jubii.dk
24/11	Meet the Last Speaker of a Dying Language video.nationalgeographic.com

7/7	ABC OPEN: Ngarluma in the Pilbara open.abc.net.au
6/7	A Native Village In Alaska Where The Past Is Key To The Future : NPR www.npr.org
5/7	Groups call for public Hoklo TV - Taipei Times www.taipeitimes.com
3/7	Atlas sonore des langues régionales de France atlas.limsi.fr
30/6	Irish-language theatre: underground but still alive www.irishtimes.com

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på [Sprogmuseet.dk](#) [på et større kort](#)

Mere i kategorien 'Ord'

Behövs ett nytt pronomen?

Ordbog over det danske Sprog

Coole Songs Downloaden – om engelsk påvirkning af dansk og tysk Sociologisk leksikon

Mere i kategorien 'sprogpsykologi'

Kan sprog gøre ondt? – Om sprog og følelser

Samlejet som kommunikationssituation

Dating Klicheer online

Skriften i det forseglede kammer

Nye kommentarer

Ruben Schachtenhaufen til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

Niels Larsen-Ledet til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

william fich til Jødiske efternavne

forude! – har jeg været fascineret af George Orwells meget [firkantede og primitive sprogfilosofi](#). George Orwell går nemlig som motor for sin fiktion ud fra, at der er en entydig, envejs relation mellem en styret sprogbrug og så på den anden side de tanker vi overhovedet bliver i stand til at gøre os. "To minutters had" hidsede alle tilskuerne i biografen op imod fjenden, mens et eksempel fra den glade ende er at en benævnelse som "Sommerland Sjælland" ***må*** bringe os i feriestemming; og videre ad de samme firkantede sprogfilosofiske baner; hvis tilsvarende *alle negative ord* blev reguleret væk, ***kunne vi kun tænke positivt!***

Men relationen mellem det vi kan sige og det vi kan forestille os er kompleks: fordi den er det, kommer vi ind imellem ud for, *slet ikke* at kunne formulere det vi har på hjerte! Vi bliver snydt af ordene og tror de siger mere (om det vi forestiller os så tydeligt) end de kan eller gør.

2. Vi tror for meget på ordene

Som en første indkredsning siger jeg at 'ordmagi' er en term der betegner det "at Nogen lejlighedsvis Forstår Bestemte Udtryk på en særlig Forjættende Måde", eller knytter en særlig 'Værdiopfattelse' til udtrykket i bestemte forbindelser, dvs. tror som Grundtvig sang, "*at ordet skaber hvad det nævner*" – sådan som når en rektor eller dekan taler om "et universitet i verdensklasse" som om selve det at *benævne* det sådan, allerede ville være et skridt ad den rette vej. Eller andre parallelle besværgende udtryk fra politikere, når således instansen som står for at smide udlændinge hjem igen, skifter navn fra 'Udlændingestyrelsen' til 'Udlændingesevice'.

Når vi taler om 'ord', taler vi **samtidig** om de forestillinger de vækker hos os. Dette er en selvfølgelighed som vi naturligvis normalt fuldstændig overser.

“...Under deres iagttagelser af ordene og sætningerne – teksternes bærende byggesten – har sprogforskere undladt at gøre plads for et fænomen som ligeledes er blevet overset af mange andre, forudgående tekstudgranskere, selv om det ganske tydeligt eksisterer som en rodfæstet, primitiv og uomtvistelig tilbøjelighed hos mange mennesker.

Af lutter forstandshovmod har vi alle overset det. Vi har tilladt, at dets [ORDMAGIENS] tilstedeværelse er undsluppet vore sanser udelukkende på grund af manglende tiltro – eller manglende tro; det være sig tro på åbenbaringen, på Muhammed eller på den jødiske overlevering. Vi har overhovedet ikke fået ideen om det, simpelthen fordi det fremtræder som et rent overskudsfænomen....”

[frit efter E.A. Poes indledning ca. 1845 til novellen "The Imp of The Perverse" i min egen oversættelse fra 1963]

Ordet *ord* er mærkværdigt ved at referere til en genstand OG også samtidig 'opfattelsen' af denne genstand. Gælder jo ikke for *hest* og alle de andre.

Man kan sige at der også er en opfattelse af hest i *hest*. Men vi har jo ikke noget ord der betegner hesten *opfattelsesfrit*. Som ved *ord* versus *lyd*.

3. For det er vel magi når ord overhovedet virker på os?

– Se bare til et barn ved 6 måneders alderen: der virker Ords Magi vist allerede. For de helt små børn er ALLE ORD de hører, jo NYE OG MAGISKE (ved at få ting til at ske osv.).

Eller som i søndags for familiens yngste, Gustav på fire: Vi serverede ham et Fedtebrød, hvorefter han brød ud i vilden sky: "Fidtebrød, Fidtebrød, Fidtebrød!" – indtil vi fik lukket munden på ham med endnu et Fidtebrød – og hans MAGI HAVDE VIRKET!

Magi kan defineres videnskabeligt. [Alfred Lehmann](#) var fra slutningen af 18oo-tallet universitets første professor i psykologi. Fra hans hovedværk *Overtro og Trolddom* 1920 [opr. 1893], hentes i kap. 1 "Bestemmelse af magien"

Netop derfor kalder vi handlingen 'magisk', fordi den ikke kan være direkte årsag til det tilsigtede resultat, men dog antages at være det. [14 f.]

Magi eller trolddom er en teknik bygget på tilfældige erindringer. Den magiske handling formodes derfor at kunne medføre et bestemt tilsigtet resultat, som den faktisk ikke er i stand til at bevirke direkte. [ibid.15] (jf. Regnmageri)

Magiske er de operationer, ved hvilke man mener at udøve en tvingende magt over guderne, medens de handlinger, ved hvilke man håber at påvirke deres stemning, maa betragtes som kultus. [do.]

Om en eller anden operation skal kaldes magi eller teknik, bliver saaledes udelukkende afhængig af, hvilken indsigt udøveren selv har i dens virkninger. [...] Men man kan ikke sige om en moderne læge, at han over trolddom, hvis han hænger en amulet om halsen paa en patient med fuld forstaaelse for, at sygdommen kan helbredes ved suggestion og hos dette bestemte menneske ved de anvendte hjælpemidler. Derimod er det maaske ikke helt udelukket, at netop denne patient kan tro, at der er noget trolderi med i spillet. Grænsen mellem teknik og magi er saaledes bestemt ved de forestillinger, man gør sig om operationens virkemaade. [ibid. 17]

Efter Lehmanns nøgterne bestemmelse bliver det klart hvorfor jeg begyndte med at frskrive ordmagi nogen rolle som filologisk term: den kræver jo nogen der **tror på** dens besværgende eufemismers virkningsfuldhed!

Det at vi ikke rigtig ved hvad termen 'ordmagi' skal dække over, kan bevirke at den selv bliver et mål for vore ønskeligste projektioner. En slags ordmagi i anden potens om man vil. For hvad er det ved termen selv som forfører? Jeg lader ordet 'ordmagi' betegne det forhold at bestemte udtryk forfører én til at tænke, tro eller gøre bestemte ting, samtidig med at vi tror at de uden den gængse tegn-afstand til tingene så direkte henviser til og *ER* fænomener og begivenheder og handlinger i verden. For at det kan ske, er vi nødt til at gå ud fra en Orwellsk firkantet én-til-én relation mellem betegnelserne og det betegnede.

Hermed har jeg også fået ordmagiens moderne fremtrædelsesform i tankerne. Det er den der har kastet nybetydninger af ord som "Akkreditere" og "Evaluerer" af sig!

For disse exx på grasserende *Dokumenta-titis* (dannet efter Sune Auken's nyordskabelse 'administratitis' fra 2007)

Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt

Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt

Herluf Hansen til Ded borriijnholmska måled

Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?

Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish

Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet

Mads Haupt til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

<p> Artikler om </p>

aktuelle sprog
 Alfabeter
 Anmeldelser
 arabisk

Biblen
 bogstaver
 børn
 Danmark
 Dansk
 Dialekter

engelsk
 esperanto
 Formidling
 fransk
 identitet

konsonanter
 Medier
 modersmål
 Musik
 Navne
 norsk
 Ord

ordbøger
 ordforråd
 oversættelse
 Plansprog
 religion

romanske sprog
 russisk
 Sjov
 skriftsprog
 sprogdød
 Sproggeografi

sprogkort
 Sprogpolitik
 sprogteknologi

svensk
 truede sprog
 tv
 tyrkisk
 tysk
 Udtale

Underholdning
 video
 vokaler

Arkiv	Resources
september 2017	Ethnologue: Languages of the World
januar 2015	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
december 2014	LL-Map: Language and Location
november 2014	Minority Rights Group
maj 2014	Omniglot. Writing Systems and Languages of the World
marts 2014	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
februar 2014	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
oktober 2013	
august 2013	
marts 2013	
januar 2013	
december 2012	
november 2012	
oktober 2012	
september 2012	
juli 2012	
juni 2012	
maj 2012	
april 2012	
marts 2012	
februar 2012	
januar 2012	
december 2011	
november 2011	
oktober 2011	
september 2011	
august 2011	
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	

viser bl.a., hvordan **nogen** (der har magt til at bestemme hvad andre skal udfylde af skemaer) *på den mest indtagende **naive** måde* selv må gå ud fra at det der står i skemaet nu også svarer til hvordan verden er.

For en ti-femten år siden underviste vi datalogistuderende og sprogpsykologer i ”Skrivning af en fortælling som led i systemarbejdet” (nemlig når der skulle forklares for ikke-dataloger). Det nævner jeg fordi vi lærere blev rystede da det gik op for os, at for den nye generation af unge mennesker talte til hver en tid DET DER STOD PÅ SKÆRMEN som MEST virkeligt! I dag må vi – den tiltagende brug af internettet taget i betragtning – antage at denne tagen-tegnet-selv-for-alvorligt er blevet epidemisk udbredt og danner den bedste muld for ordmagi.

Jeg kan i dag ikke fortælle **”Hvordan det egentlig er”** med ’ordmagi’ – det afhænger ganske af **FOR HVEM** det skal være det, men kan gøre opmærksom på hvordan nogle magiske omstændigheder fx kan spille med ved nye ord. For en del år siden fandt man nede på St. Hans ud af at betegnelsen ’Åndssvageanstalt’ nok havde tjent sin tid; men da man ville vende stenen ved indkørslen for at hugge ordet ”Statshospital” ud, opdagede man deromme hullerne fra ’Dårekiste’. Dær kan man efter behag tale om formildende omskrivninger (’eufemismer’) eller ordmagiske bestræbelser.

4. Ordmagi også en personlig sag

Der skal altid være en eller anden person til stede, for at lydbølger eller streger på papir kan fungere sprogligt. De gør det altid *for nogen*, **noget sprogligt er altid nogens**, forankret hos nogen der enten frembringer eller forstår det: mens ingen er i gang med det, findes det sproglige kun som en mulighed!

Dette er en banalitet. Når jeg alligevel harper på den, er det fordi vi altid bør have den eller de **personer** og deres situation **med i synsfeltet**, dem for hvem noget bestemt sprogligt *tæller som* sprogligt. Mange udsagn om sproglige sager er blevet fremsagt uden dette for øje, og derfor helt ud i det blå. Som det Søren Krarup sagde i begyndelsen her. Derfor vil jeg slutte med at lade Niels Bohr fortælle os, at det ikke er så indviklet som vi gerne vil tro, for

Niels Bohr gjorde den afgørende opdagelse at vi kun har eet problem, nemlig at bruge vore ord og begreber rigtigt. At det må forholde sig sådan er let at indse, idet al viden kan udtrykkes som en viden om hvilke påstande der er rigtige, hvilke forkerte. Ved vi alt om dette, så ved vi alt hvad der er at vide.

Peter Zinkernagel 1989, Virkelighed, 15f.

Jesper Hermann, lektor

Inst f Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet

Læs også:

1. [Palindromer](#) Den palindromitirante Krister opstod i 1995 under matematikforelæsningerne på Aarhus Universitet. Han har tidligere optrådt i studenterbladet Mads Føk og i to undergrundsalbums. Nu har forlaget politisk revy udgivet et...
2. [Den Danske Ordbog på nettet](#) ordnet.dk/ddo Siden november 2009 har Den Danske Ordbog været tilgængelig på nettet. Redaktionen af Sprog-museet har i den anledning bedt mig give en omtale af ordbogen, dens omfang og anlæg...
3. [Dating klicheer online](#) Har du prøvet online dating, har du sikkert også stiftet bekendtskab med et væld af klicheer. "Jeg er en kvinde med ben i næsen, der har besluttet af finde prinsen..."
4. [Et sprog til at tale om alt](#) Nye bibeloversættelser får altid hårde ord med på vejen lige når de udkommer. For det religiøse sprog skal man ikke røre ved. Det skal helst blive ved med at være...

Tagget med: betydning, george Orwell, magi, Ord, sprogpsykologi

marts 2010

februar 2010

januar 2010

december 2009

november 2009

oktober 2009

september 2009

august 2009

juli 2009

juni 2009

maj 2009

april 2009

marts 2009

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.